

Przejawy i formy agresji w szkole oraz sposoby ich przezwyciężania

Zjawisko przemocy i agresji jest wszechobecne w naszej codzienności – spotykamy się z nim w domach, placówkach oświatowych oraz w przestrzeni publicznej. Poczucie bezradności wobec napływających z mediów informacji o kolejnych aktach brutalności staje się coraz bardziej powszechne. Spektrum agresji, z którym stykamy się każdego dnia, jest niezwykle szerokie: rozciąga się od złośliwości, kpin i poniżania, aż po akty fizycznego pobicia czy nawet zabójstwa. Takie ujęcie problemu uświadamia, że agresja wśród dzieci i młodzieży jest zjawiskiem narastającym – procesem, który często ewoluuje od drobnych dokuczliwości niszczących dobre samopoczucie innych, aż do popełniania ciężkich przestępstw.

Istota i definicja zjawiska

Terminologicznie słowo „agresja” wywodzi się z łaciny, gdzie *agressio* oznacza napad, a *agressor* – rozbójnika. Współcześni autorzy zajmujący się tą problematyką definiują ją w zbliżony sposób, kładąc nacisk na intencjonalność działania. Agresja rozumiana jest jako wszelkie działanie (fizyczne lub słowne), którego celem jest wyrządzenie krzywdy fizycznej lub psychicznej – rzeczywistej bądź symbolicznej – innej osobie lub obiektowi, który ją zastępuje. U podłoża takiego działania leżą zazwyczaj gniewne emocje i nieprzyjazne intencje, mające wywołać ból, strach, niepokój lub cierpienie. Jest to zatem społeczny sposób zachowania, wynikający z wrogich tendencji i chęci niszczenia, przyjmujący formę ataku. Często stanowi ona reakcję na frustrację, będąc jednocześnie manifestacją wrogości. W literaturze przedmiotu rozróżnia się agresję fizyczną i słowną, a także bezpośrednią (skierowaną na źródło

wrogości), przemieszczoną (skierowaną na obiekt zastępczy) oraz samoagresję.

Teorie powstawania agresji

W pierwszej połowie XX wieku ukształtowały się dwie główne szkoły naukowe, które w oparciu o szerokie badania sformułowały odmienne poglądy na mechanizm powstawania agresji. Spór ten, toczony głównie między biologami a psychologami, do dziś nie został w pełni rozstrzygnięty. Z jednej strony Konrad Lorenz, wybitny biolog, uznał agresję za popęd naturalny i wszechobecny, pełniący kluczową rolę w procesie ewolucji i utrzymania gatunku. Zdolność do agresji umożliwia zwierzętom obronę terytorium, ochronę potomstwa czy zdobywanie pożywienia. Lorenz ostrzegał jednak, że na obecnym etapie rozwoju ludzkości największym zagrożeniem jest agresja wewnątrzgatunkowa.

Z drugiej strony problemem tym zajmowali się twórcy psychoanalizy. Zygmunta Freud, początkowo uznający agresję za element ego, z czasem zaczął traktować ją jako wyraz konfliktu pomiędzy instynktem życia a instynktem śmierci – jako „ciemną, wewnętrzną siłę”. Alfred Adler widział w niej natomiast manifestację chęci władzy i afirmacji siebie. Z kolei psychologowie, tacy jak John Dollard czy Neal Miller, sformułowali tezę o nierozzerwalnym związku agresji z frustracją. Według tej koncepcji każde zachowanie agresywne jest wynikiem frustracji, którą jednostka stara się w ten sposób odreagować.

Rodzaje i formy agresji

Badania psychologiczne i fizjologiczne pozwoliły na wyodrębnienie kilku specyficznych rodzajów agresji, różniących się podłożem i motywacją. Pierwszym z nich jest **agresja frustracyjna**, będąca konsekwencją zablokowania istotnych potrzeb dziecka, takich jak potrzeba afiliacji (związków uczuciowych), uznania społecznego czy samodzielności. Blokady

te wynikają często z oziębłości rodziców, nadmiernej surowości, kar fizycznych czy zbyt licznych zakazów.

Drugim typem jest **agresja naśladowcza**, powstająca w wyniku mimowolnego modelowania zachowań. Dziecko przejmuje agresywne wzorce od rodziców, rówieśników, sąsiadów, a także czerpie je z filmów i literatury. Trzeci rodzaj to **agresja instrumentalna**, gdzie przemoc traktowana jest jako narzędzie do osiągnięcia celu. Może ona wynikać z nieprawidłowej hierarchii wartości lub poczucia wyższości (np. wymuszanie pieniędzy pod groźbą pobicia). Jeśli takie zachowanie przynosi korzyść, ulega utrwaleniu. Ostatnim rodzajem jest **agresja patologiczna**, mająca podłoże w procesach chorobowych układu nerwowego, występująca m.in. u osób z nadpobudliwością psychoruchową, epilepsją czy psychopatią.

Niezależnie od źródła, agresja może przybierać formę czynną lub bierną. Obie niosą jednakowy ładunek wrogości. Agresja czynna jest łatwa do zidentyfikowania – objawia się krzykiem, oskarżeniami, złośliwością i przemocą fizyczną. Często stanowi desperacką próbę ochrony własnego poczucia wartości i wyrasta z braku poczucia bezpieczeństwa. Znacznie bardziej podstępna jest agresja bierna. Osoby ją stosujące zazwyczaj zaprzeczają swojemu gniewowi, wybierając techniki „partyzanckie”: obrażanie się, demonstracyjne milczenie, celowe zwlekanie (spóźnianie się, lenistwo), ignorowanie rozmówcy, czy „ciosy w plecy” (plotki, sabotaż). Bierna agresja jest próbą manipulacji i zranienia drugiej osoby bez ryzyka otwartej konfrontacji, co czyni ją trudniejszą do zdemaskowania i rozwiązania.

Włodzimierz Szewczuk wprowadził także istotne rozróżnienie na agresję bezpośrednią i przemieszczoną. Ta druga występuje, gdy agresor nie mogąc zaatakować źródła swojej frustracji, wyładowuje gniew na obiekcie zastępczym. Klasycznym przykładem jest dziecko surowo karane w domu przez ojca, które w szkole bije słabszych kolegów. Taki mechanizm destrukcyjnie wpływa na życie grupy, rodząc poczucie niesprawiedliwości i chęć odwetu

u niewinnych ofiar.

Agresja w środowisku szkolnym

W szkole agresja przybiera najczęściej formę bójek, kłótni, złośliwych plotek, donoszenia, a także aktów wandalizmu. Przedmiotem ataku bywają rówieśnicy, ale także nauczyciele i inni dorośli. Niepokojącym zjawiskiem jest narastająca skala dręczenia młodszych i słabszych uczniów przez starszych. Działania te mają często podwójny cel: instrumentalny (wymuszenie dóbr materialnych) oraz sadystyczny – czerpanie satysfakcji z poniżania ofiary i obserwowania jej strachu.

Nauka agresji odbywa się głównie przez obserwację i uczestnictwo w grupach, takich jak gangi, ale także poprzez wchodzenie w rolę ofiary („bici biją”). Istotnym czynnikiem jest wpływ mediów, które często prezentują kryminalne wzorce postępowania i wskazują potencjalne ofiary, co współgra z ideologiami usprawiedliwiającymi nienawiść (rasizm, szowinizm). Bagatelizowanie „małej agresji” w szkole grozi jej eskalacją do form ostrych. Niestety, współczesny system szkolny, generujący stres i bezosobowe relacje, nie zawsze sprzyja modelowaniu postaw prospołecznych. Przykładem systemowej walki z tym problemem mogą być działania podjęte we Francji w latach 90., polegające na połączeniu wzmocnionego nadzoru (dyżury policyjne) z szeroką akcją profilaktyczną i dyskusyjną z udziałem uczniów, nauczycieli i rodziców.

Metody przezwycięzania agresji

Skuteczna walka z agresją wymaga dostosowania środków do jej przyczyn. Jeśli źródłem jest nuda i brak umiejętności komunikacji, działania wychowawcze powinny koncentrować się na nauce słuchania, mediacji oraz tworzeniu kół zainteresowań. Ciekawą metodą terapeutyczną jest muzykoterapia – zarówno bierna (słuchanie odpowiednio dobranej muzyki), jak i czynna (rozładowanie napięcia np. na instrumentach perkusyjnych). Stosowanie kar bywa mało skuteczne, gdyż często prowadzi

jedynie do przemieszczenia agresji, zamiast jej wygaszenia.

Kluczowe jest zróżnicowanie podejścia w zależności od rodzaju agresji. W przypadku agresji frustracyjnej należy zidentyfikować i w miarę możliwości zaspokoić zablokowane potrzeby dziecka (np. zmiana metod wychowawczych rodziców). Zapobieganie agresji naśladowczej wymaga izolowania dziecka od negatywnych wzorców i ograniczania dostępu do brutalnych treści medialnych. W walce z agresją instrumentalną najskuteczniejsze jest wykazanie jej nieopłacalności – dziecko musi zrozumieć, że groźbą nic nie wskóra, a cel osiągnie tylko drogą aprobowaną społecznie. Z kolei agresja patologiczna wymaga specjalistycznej interwencji medycznej, psychiatrycznej i neurologicznej.

Wnioski płynące z międzynarodowych konferencji (np. „Bici biją”) wskazują na konieczność zintegrowanych działań. Postuluje się szeroką debatę na temat wychowania bez przemocy, współpracę organizacji pozarządowych i mediów, organizowanie sesji edukacyjnych w szkołach oraz tworzenie lokalnych systemów wsparcia i interwencji. Niezbędne jest także włączenie problematyki agresji do programów kształcenia przyszłych pedagogów, lekarzy i prawników, aby systemowo przeciwdziałać temu zjawisku.

Bibliografia:

1. Minirth F., Meier P., Arterburn S.: „W stronę wartości – encyklopedyczny poradnik życia rodzinnego”, Warszawa 1998.
2. Okoń W.: „Słownik pedagogiczny”, Warszawa 1987.
3. Pilch T., Lepalczyk I.: „Pedagogika społeczna”, Warszawa 1995.
4. Siek S.: „Wybrane metody badania osobowości”, Warszawa 1983.

5. Skudniewska T.: „~Bici biją~ tematem konferencji”, Problemy opiekuńczo – wychowawcze 2001, nr 1.
6. Skorny Z.: „Proces socjalizacji dzieci i młodzieży”, Warszawa 1976.
7. Skorny Z.: „Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się”, Warszawa 1968.
8. Skorny Z.: „Psychospołeczne mechanizmy agresywnego zachowania się a muzykoterapia”, Zeszyt Nauk Akademii Muzycznej 1990, nr 1.
9. Szewczuk W.: „Słownik Psychologiczny”, Warszawa 1979.
10. „Encyklopedia Psychologiczna”

Jeśli potrzebujesz pomocy w napisaniu referatu czy innej pracy, to polecamy serwis [pisanie prac](#) - prace pisane na (prawie) każdy temat